

回
向

Ekō

België - Belgique
P.B.
2600 - Berchem
Uitbreidingsstraat
BC 4909

”Wat de hand maakt,
raakt de ziel”

Pascale Mignolet
(31/03/1959 -
21/10/2015)

jaargang 38 nr 5
winter 2015-2016
(of *Ekō* nr 148)

driemaandelijks tijdschrift
afgiftekantoor 2600 Berchem Uitbreidingsstraat
erkenningsnummer P303143 - ISSN 1370-0243

Inhoud

Een woord vooraf, nee, meerdere woorden vooraf...	1
Nembutsu en shinjin: een persoonlijke benadering	3
“Wat de hand maakt, raakt de ziel”	6
“Haat door haat komt niet tot stilstand...”	8
Enkele extra bedenkingen omtrent de aanslagen in Parijs	10
Een bittere pil (deel 2)	13
Vergeet zwart voor een begrafenis	19
Boekbespreking: Twee Boeddha-biografieën	23
Aurore	26
Jōdo-Shinshū na Shinran (deel 3)	27
Nieuws uit de sangha	39
Rooster der bijeenkomsten – winter 2015-1016	40

Dit is een uitgave van het Centrum voor Shin-Boeddhisme. De redactie noch het Centrum voor Shin-Boeddhisme zijn gebonden door de bijdragen van derden, die overigens niet noodzakelijk de zienswijze van de redactie weergeven. Iedere auteur is verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Hou de website in de gaten... of beter nog:
blijf op de hoogte en schrijf je in via: <http://eepurl.com/bbbkGr>

Het Centrum voor Shin-Boeddhisme vzw en de Shin-tempel Jikōji erkennen de spirituele en morele autoriteit van de Jōdo-Shinshū Hongwanji-ha (in Kyōto, Japan) in de persoon van de 25ste Hoofdabt Go-Monshu Kōjun Ōtani, maar zijn voorts organisatorisch en financieel autonoom. Hun werking is afhankelijk van uw medewerking, uw waardering en uw steun.

Onze bankrekening is: IBAN nummer BE53 5230 8022 6553 en BIC-code TRIOBEBB bij Triodos Bank nv, Hoogstraat 139/3, B-1000 Brussel, op naam van het Centrum voor Shin-Boeddhisme vzw, Pretoriastraat 68, B-2600 Berchem-Antwerpen (België).

Een woord vooraf, nee, meerdere woorden vooraf...

De periode rond 1 november - meer dan eens de mogelijkheid om te bezinnen, ook voor mij...

Op 24 oktober woon ik in de voormiddag een prachtige ceremonie bij in onze buurtkerk de Heilige Drievuldigheid. De vriendelijke oma van 74 jaar die ons altijd toewuifde vanaf het terras net boven de ingang van ons appartement, is niet meer. Zij was geregeld op bezoek bij haar dochter die mij als verpleegster heeft verzorgd toen ik (door een eigen blunder!) over de bloembakken struikelde.

In de namiddag nemen we afscheid van *tante Fina*, de jongste zus van onze papa in Lummen - een serene herdenkingsdienst waarbij haar klein- en achterkleinkinderen ontroerende bijdragen leveren. Sta me toe een aantal momenten tijdens de koffietafel onder woorden te brengen:

- zij is haar hele leven met de natuur betrokken geweest, blijkbaar ook nog na haar dood: op eigen vraag is haar lichaam immers aan de wetenschap geschonken - een prima idee om na te volgen¹;

- *nonke Jean*, haar echtgenoot, is nog steeds die sympathieke kerel, net zoals de jongste zoon Wilfried nog altijd de boerderij en zijn papa als prioritair beschouwt, belangrijker dan zijn eigen behoeften, en toch nadert hij nu al de vijftig...;

- neven en nichten die ik sinds onze grote familiebijeenkomst in 1994 niet heb gezien, zijn ook heel wat ouder geworden - de tijd schrijdt voort, voor iedereen!

- verscheidene van hun kinderen en kleinkinderen hebben lichaamstrekken en/of bewoordingen waarin je neef of nicht kan herkennen - *de genen bedriegen niet*, denk ik dan...;

- zo ongeveer het enige *nare* moment was de korte ontmoeting met de neef met wie ik in 1995 naar Curaçao en Venezuela ben gereisd. Zijn vraag "Alles okee?" beantwoord ik met "Alles is veel, maar veel is okee..." (een uitspraak uit een Indische film²) - Meteen reageert hij: "Maar het kan altijd meer zijn!"

- Naja, hij is nog heel herkenbaar: hij zal niet snel andere dingen in het leven belangrijker vinden dan centen, denk ik dan. Ik laat los en praat verder met andere familieleden;

- ik ontmoet *nonke Louis*: nog steeds dezelfde grappige jongste broer van onze papa. Maar iets lijkt me vreemd: hij kijkt als het ware door mij heen, en herkent ons niet meer. Namen en situaties lijken hem vreemd. "Ja," komt

---

¹ Zie ook het artikel *Vergeet zwart voor een begrafenis* in deze Ekō.

² *The Best Exotic Marigold Hotel*, waarvan onlangs een sequel is uitgebracht. Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

zijn vrouw, *tante Louiza*, tussen, “dat is niet makkelijk. Hij is serieus dement geworden...”

Alweer heb ik die dag de raadgevingen van de Boeddha in het leven van mijn eigen familieleden kunnen herkennen. En daar ben ik zo dankbaar voor!

Slechts vier dagen later woon ik in het crematorium in Wilrijk de afscheidsplechtigheid van Pascale Mignolet bij, 56 jaar en dochter van mijn overbuurvrouw. Het meest treffende moment deel ik graag met jou via het artikel “*Wat de hand maakt, raakt de ziel*”, waarbij kleindochter Cobi afscheid neemt van haar mama.

Ik kan het niet laten ook een minder prettige ervaring te verslaan, namelijk de contacten met Dela (je weet wel, “*de uitvaartspecialist*”). Welnu, een tiental jaren geleden volgde ik de suggestie van onze collega René op: “als alleenstaande kan je best zo een uitvaartverzekering afsluiten, dan hoeven jij en je nabestaanden zich daarover alvast geen zorgen meer te maken.” Met Dela kwam ik overeen de herdenking samen met jikōji te regelen. Ze hebben in al die jaren blijkbaar nog geen moeite gedaan om met onze tempel contact op te nemen.

Op specifieke vraag van mijn oudste zus, “En, Fons, hoe verwacht jij dat we bij jouw overlijden, een en ander moeten regelen?” reageer ik: “Ik heb het volste vertrouwen dat jullie dit naar best vermogen onderling, en in contact met de tempel, regelen.”

In het voorjaar zeg ik het contract met Dela op, de opzegbrief is gericht aan “De heer en mevrouw...” - Tot zo ver de *persoonlijke service!*

De gebeurtenissen in Parijs - en de verslaggeving erom - doen je nadenken over de manier waarop de ene cultuur de andere bekijkt. In twee artikeltjes “*Haat door haat komt niet tot stilstand...*” en *Enkele extra bedenkingen omtrent de aanslagen in Parijs* wil ik je vanuit mijn eigen ervaring een paar invalshoeken verduidelijken.

Sven bezorgde deel 2 van *Een bittere pil* en een dubbele boekbespreking, en Rob omschrijft Nembutsu en shinjin vanuit een persoonlijke benadering. Deze Ekō bevat ook deel 3 in onze serie *Jōdo-Shinshū na Shinran*, en alweer een paar poëtische kleurtjes van onze vaste auteurs Jörg en Marc.

In naam van de sangha wensen we jou en de mensen rondom jou vredevol en vreugdevol eindejaars!

Fons Martens

Nembutsu en shinjin: een persoonlijke benadering

Er zijn - in grote lijnen - twee manieren om het boeddhistische pad te bewandelen: het pad van de wijzen en het pad van de Nembutsu.

Het eerste pad vraagt veel persoonlijke inspanningen, meditatie, rituelen, voorgeschreven handelingen over hoe je een bepaalde uitdaging best (wel of net niet) benadert ...

Het tweede pad vraagt veel minder persoonlijke inspanningen, stelt geen (hoge) eisen, noch (speciale) engagementen, behoeft geen (speciale) vaardigheden ...

Welk pad zou jij kiezen?

Shinran Shonin volgde aanvankelijk het eerste pad, maar kwam na enige tijd tot de ontdekking dat deze weg niet voor iedereen was weggelegd, ook (zelfs?) voor hem niet. Hij was van mening dat dit pad hem niet dichter bij de Verlichting zou kunnen brengen. Toen hij Honen Shonin ontmoette, was Shinran enorm onder de indruk van deze geweldige leraar en zijn toewijding, alsook zijn (diep) vertrouwen. Shinran besloot Honen te volgen en kwam zo heel nauw in contact met de wonderbaarlijke werking van de Voortijdige Geloofte en diens bevrijdende belofte. Shinran vertrouwde op de woorden van z'n leraar en begon beter te begrijpen waar 'shinjin' eigenlijk voor stond. Shinjin is dus zeker niet iets wat Shinran heeft 'uitgevonden', eerder (her)beleefd en opnieuw in het middelpunt geplaatst.

Hoe meer ik over shinjin lees en hier met anderen over praat, hoe meer ik overtuigd ben dat je shinjin niet kunt verkrijgen door het stellen van goede handelingen, noch door hieraan te denken. Als je de nembutsu zegt, doe dat dan gewoon, zonder te verwachten dat je hiervoor iets terug krijgt, noch woordelijk, noch in daden.

Ik weet het, het is enorm moeilijk om nergens aan te denken, geen verwachtingen te scheppen, om je hoofd leeg te maken ... Het ligt immers in onze menselijke aard om dit allemaal wèl te doen. We willen namelijk zoveel mogelijk weten, begrijpen, beheersen ...

Is het dit wat de Boeddha 'onwetendheid' noemde? We zijn vaak zo vol van onszelf, geloven vooral in het 'zelf' en wat we via ons intellect kunnen bereiken. Maar is dat niet meer dan een 'illusie'? Zou dat de reden kunnen zijn waarom we soms een hele leven lang op zoek zijn naar satori, shinjin, bevrijding ...?

Loslaten, jezelf overgeven aan een andere kracht, is een hele uitdaging. En overgave ligt voor heel wat mensen enorm moeilijk. Je hebt het gevoel dat je je kwetsbaar opstelt en daardoor –fysiek en/of mentaal- gekwetst kunt worden. Daar wordt niemand vrolijk van. We behouden liever de controle, waardoor we de illusie voeden dat we minder kwetsbaar zouden zijn.

Deze bombu is geen uitzondering. ☺

En toch ... soms ... heel soms ... lukt het mij om mezelf over te geven, me kwetsbaar op te stellen en –belangrijk!- de controle niet te verliezen. Dit gebeurt dan met een verbazingwekkende vanzelfsprekendheid, zonder enige berekeningen, in volle overgave en vertrouwen, zonder enige vorm van angst ... Dit werkt voor mij heel bevrijdend, zelfs 'verlichtend'.

Maar –ik geef het toe- enkele seconden later, sta ik opnieuw met m'n beide voeten op de grond en kent dit menselijk proces een nieuw begin. Welkom in samsara, denk ik dan.

De nembutsu-praktijk (ikkō senjū) is 'makkelijk', maar shinjin is 'moeilijk'. Shinjin is uiteindelijk de totale en onvoorwaardelijke overgave aan de Ander-Kracht (tariki). Het bereiken van Verlichting gebeurt in het volgend leven en komt tot stand door de verwezenlijking van shinjin. Het ene gebeurt dus in dit leven; het andere na onze dood. (Tannisho, hoofdstuk XV)

De discussie die hier zou kunnen ontstaan, heeft betrekking op het woordje 'leven'. Wat bedoelen we hiermee?

Sommigen bekijken het heel eenvoudig: het leven begint dan met de fysieke geboorte en kent een einde bij de fysieke dood. Een mogelijke Verlichting gebeurt dan enkel in een volgend leven.

Anderen bekijken het iets ruimer, voegen er een andere dimensie aan toe: bijvoorbeeld een bepaald inzicht kan onze ogen openen en leiden tot een aanpassing van onze levensvisie. Het stelt een bepaalde realiteit in een ander daglicht. We zien de dingen dan door een andere bril en passen onze gedachten, woorden, handelingen hieraan aan. Een 'nieuwe wereld' gaat voor ons open. De wereld zoals we die voorheen kenden, is niet meer. In zekere zin leiden we nu een 'ander' (verlicht?) Leven. Hopelijk iets heilzamer dan ons vorige Leven.

Als iemand diep vertrouwen (shinjin) heeft, is die ook overtuigd dat Amida Boeddha en zijn Reine Land echt bestaan en dat de belofte – vervat in de Voortijdige Gelofte- waar is. Die persoon vertrouwt Amida en wil –na de dood- het Zuiver Land (Boeddha-veld van Amida) bereiken.

Toegegeven, als ik deze alinea (her)lees, besef ik dat mijn zoektocht naar onvoorwaardelijk vertrouwen nog on-going is. Jiriki is nog te veel aanwezig, hoewel tariki groeiende is. Hoe ambigu dit ook mag klinken, dit proces geeft me tegelijkertijd hoop. Het spanningsveld dat hierdoor ontstaat, zorgt voor de nodige energie om m'n zoektocht verder te zetten. A never ending story? ☺

Wat betekent het eigenlijk om “namo amida butsu” uit te spreken? Heeft het enkel de connotatie van ‘ik stel mijn vertrouwen in Amida Boeddha’, ‘ik neem mijn toevlucht tot Amida Boeddha en wil naar het Reine Land gaan’? Of kan het nog andere betekenissen hebben? Voor mij betekent het uitspreken van deze woorden o.a. ‘bedankt, Amida Boeddha, dat je mij wilt redden en me naar het Reine Land brengen als dit (fysieke) lichaam sterft’. En daarvoor ben ik heel dankbaar! NAB

Katoku - 12/09/2015

“Wat de hand maakt, raakt de ziel”

Pascale Mignolet (31/03/1959 - 21/10/2015)

*Toespraak van Cobi bij de afscheidsplechtigheid van haar mama
Pascale Mignolet, dochter van overbuurvrouw Nadine, in het
Crematorium Antwerpen, Jules Moretuslei 2, Wilrijk op 28/10/2015.*

In mijn straat ligt een tapijt van bladeren, de bomen achter het huis zijn geel (écht waar).

Hoe snel gaan de dingen, amper anderhalve week geleden waren de meeste bomen nog groen.

Het lijkt wel alsof, sinds jouw geest ons heeft verlaten, de bomen zijn beginnen schilderen.

Ze zijn feller dan anders, de kleuren, er staat een boom een straat verder die zo rood is dat je ogen een beetje pijn doen.

In ons laatste gesprek zei je nog dat je jezelf altijd moet omringen met mooie dingen. Ik zei je dat ik dat sowieso elke dag uit mijn raam zie.

Op zondagmiddag voelde ik heel sterk dat het niet meer ging gebeuren, het wakker worden, waar we op hoopten. En ik keek uit mijn raam, zoals ik beloofde te doen.

Als bij toverslag verscheen een reeks van vogeltjes. Het hele bos kwam samen, in die ene meidoorn hier achter mijn raam.

Ze vlogen af en aan, en toen wist ik het.

Het voelde aan als een groet, een hart onder de riem, net zoals de felle kleuren van de bomen nu zijn.

Ik wens dat op die plek waar je nu bent geen rijstap met gouden
lepeltjes wordt gegeten,
maar rijpe Italiaanse tomaten.

Ik wens dat je daar vrij bent van je fysieke lichaam, van die
vreselijke pijn.

Je kan daar ademen, en tuinieren op jouw manier.

Ik zie een plek voor mij waar alles mag groeien, er zijn bloemen in
alle kleuren en er zijn kruiden om te plukken.

Er zijn andere zielen om te helpen weer de schoonheid te zien in een
kaardenbol of in een appel.

Ik weet dat er lekker gekookt wordt, en geschilderd.

Mama, bedankt voor alle liefde,

bedankt om mij een rijkdom in de ziel mee te geven waar ik nu mee
verder kan.

En echt, ik beloof het, ik kijk naar die mooie dingen rondom mij.

- Cobi -

“Haat door haat komt niet tot stilstand...”

Dit mailtje schreef ik een paar dagen na de aanslagen in Parijs van 13/11/2015, als antwoord op vragen van Chewang, met wie ik geregeld samen studeerde in Kyoto tijdens mijn tokudo-training. Sindsdien zijn er verdere ontwikkelingen geweest (zoals acties van de Belgische en Franse politie, wijzigingen van het dreigingsniveau, ...). Maar mijn gemengde gevoelens bleven/blijven overeind...

Beste vriend Chewang

Wat de situatie in Europa betreft, meer speciaal wat je over Frankrijk en België hoorde: ik heb er gemengde gevoelens bij (weeral... zoals bij de situatie met Charlie Hebdo - weet je nog...). Wees voorbereid op (a) een lange mail en (b) verrassende en misschien een paar controversiële meningen...

Eerst en vooral, ik zal er nooit mee akkoord gaan dat je iemand berooft van het leven. Al die onschuldige mensen zouden geen slachtoffer mogen geweest zijn van die wilde schietpartijen. Zoveel families in diepe rouw - zoveel jonge mensen die hun vader en moeder kwijt raakten, of beide!

Maar ik vrees ervoor dat de verantwoordelijken voor die schietpartijen geen banden hebben (hadden) met ISIS - zoals ons wordt gevraagd te aanvaarden, volgens de kranten en al die andere Westerse media, en volgens onze politici... Natuurlijk, ISIS springt maar al te graag op die kar en bevestigt: “Ja, die schutters hebben dat gedaan om op te komen voor ‘onze’ zaak!” Door zo te redeneren, versterken ze wat onze leiders ons graag laten geloven: “Alweer gebeurden er schietpartijen door Moslim terroristen! En: we moeten harder vechten om deze terroristen in Syrië, Irak, Afghanistan, ...”

Lees tussen de regels: “Op deze manier kan onze oorlogsindustrie zich verder ontwikkelen. En nadien kunnen onze bouwfirma’s huizen, wegen, bruggen, ... weer opbouwen.” Een dubbele winst voor de Westerse landen die meestal christelijk geïnspireerd zijn.

Wij, Westerlingen, MISbruiken het verschil in religie om moslim extremisten de schuld te geven: (1) alsof alle moslims extremisten zijn, (2) of toch tenminste: verscheidene groepen krijgen meer en

meer invloed, en ze vallen zelfs hun eigen volk aan, (3) andere (niet-terroristische?) moslims komen niet tussen... Zij protesteren niet tegen die groepen...

Te veel media sturen ons te veel gekleurde boodschappen - en mensen slikken dat gewoon: het is natuurlijk handig deze redeneringen te volgen, en daarbij niet erg kritisch te zijn!

Wat dan die “terroristen die in België leven”, naja... Nogmaals, het gaat om een paar mensen die huizen, auto's, wapens, ... gebruikten om die aanslagen voor te bereiden. Het is handig om iemand anders de schuld te geven. Volgens de media: “De belangrijkste persoon is wellicht gisteren gevat.” Natuurlijk weer is hij (1) moslim en (2) terrorist... Terwijl er bijvoorbeeld in Duitsland al meer dan eens (zij het meer gematigde) opstanden geweest zijn vanwege extreemrechtse groepen (sinds de opgang van het Neonazisme), maar die zijn (1) katholiek of protestant en (2) Westers (“dus, maar er alsjeblieft niet te veel drukte om!”).

Hoeveel schietpartijen hebben er ondertussen in de Verenigde Staten plaats gehad? Hoeveel jonge mensen werden hierbij gedood?! En toch blijven we nog massaal wapens produceren! Eén van de artikels die ik onlangs las, omschrijft een paar van deze bedenkingen: *Why Are Muslims Continually Forced to Apologize for Terrorism?* Toch handig, deze dubbele standaarden... Vind je ook niet?!

Ik hoop dat je kunt begrijpen waarom ik nooit verzot ben geweest op dergelijke mediahype, alsof hun “*War on terrorism*” ooit vrede zal brengen... Nee:

“Haat door haat komt niet tot stilstand...
Alleen door niet-haat komt haat tot stilstand!”

Natuurlijk moet je niet akkoord gaan met die ideeën. Je reacties worden in dank aanvaard, maar dat weet je al!

Immers, als we meer de nadruk zouden leggen op de dingen die de diverse culturen gemeen hebben in de plaats van op de verschillen, dan zou de wereld veel aangenamer kunnen worden.

In gassho - fons

Enkele extra bedenkingen omtrent de aanslagen in Parijs

Ik hoop dat ik met dat mailtje uit voorgaand artikel ook jullie aan het denken heb gezet, en niet alleen Chewang. Sta me toe het te vervullen met een aantal extra bedenkingen en een paar artikeltjes die toch een meer genuanceerd beeld schetsen:

1 Vluchtelingen weigeren past in het kraam van ISIS

“ISIS concentreert zich op een bepaald territorium, maar in strikte zin is het een ideeëngoed: een interpretatie van de Islam, gekoppeld aan een agressief plan van terrorisme en verovering. ISIS vecht met bommen en geweren, dat klopt, maar haar belangrijkste wapen is propaganda. Hun strategie is om mensen, vooral moslims, te overtuigen akkoord te gaan met het ISIS gedachtengoed³ omtrent een grootse krachtmeting die de wereld zou veranderen, en die beslist het Westen lijnrecht tegenover ISIS zou plaatsen. Zo geven Republikeinen hen een cadeau: hoe harder zij afgeven op moslims, hoe makkelijker het voor ISIS is om potentiële rekruten te overtuigen dat vrede onmogelijk haalbaar is en dat een allesomvattende oorlog het enige is wat overblijft.” - bron: [Why ISIS Wants You To Reject Refugees](#) . Zie ook volgende artikeltjes van www.care2.com :

- [Why Are Muslims Continually Forced to Apologize for Terrorism?](#)
- [Why Belgium is in the Spotlight After Terrorist Attacks](#)

2 Hoe kunnen fotografen beelden manipuleren

[KlasCement](#) (het e-zine van Lerarennetwerk) van 28/11/2015 geeft de leraren een gelijkaardige bedenking (van Bram Faems) mee:

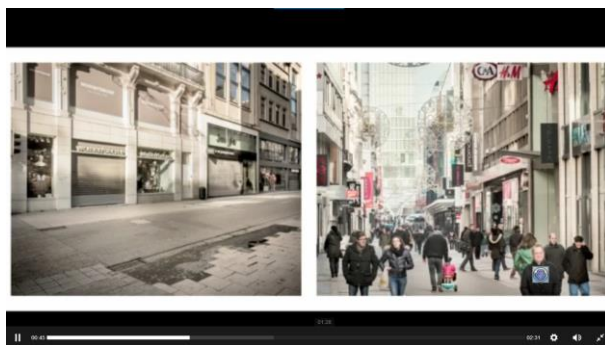
Hoe kunnen fotografen beelden manipuleren:

Fotograaf Jimmy Kets toonde op maandag 23 november 2015, wanneer terreurdreigingsniveau 4 van kracht was in Brussel, hoe nieuwsfoto's makkelijk gemanipuleerd kunnen worden. In deze Canvasreportage van vijf minuten zie je hoe dezelfde winkelstraat er ofwel verlaten ofwel druk bewandeld uit kan zien. De grote

---

³ In het artikel staat “bullshit”. *De juiste woorden*, een van de 8 spaken van het boeddhistisch wiel indachtig...

markt kan baden in een kerstsfeer of belegerd lijken. Het hangt er maar van af hoe en van waar je foto's neemt. [videofragment Canvas](#)

3 “Niet alle moslims zijn terroristen...”

Toen ik zo'n 10 jaar geleden vanuit (de) Limburg verhuisde naar Antwerpen, merkte een van onze sanghaleden op: “Besef dat tijdens de vorige verkiezingen ongeveer een derde van de Antwerpenaren voor het Vlaams Blok heeft gestemd. In onze woonblokken is dat wellicht 40 procent...” Ik heb sindsdien meermaals ervaren dat ook in ons appartement racisme concrete vormen aanneemt.

Mijn buurvrouw en ik hebben geregeld via ons aangrenzend terras gevarieerde babbels. Ook natuurlijk over de recente aanslagen. Aan het einde van dit gesprek bleek haar invalshoek uit volgende uitspraak: “Nee, je hebt gelijk: niet alle moslims zijn terroristen. Maar de terroristen zijn wel allemaal moslims!”

Niet akkoord met haar redenering, heb ik een paar artikeltjes verzameld die ik haar ga doorspelen. ‘k Ben benieuwd naar haar reacties...

- [5 Attacks In The U.S. Since 9/11 That Had Nothing To Do With Radical Islamists](#)
- [6 modern-day Christian terrorist groups our media conveniently ignores](#)

4 In de mijn is iedereen zwart

Onze papa is mijnwerker geweest in Winterslag, Genk. Hij heeft in de loop van zijn carrière meer en meer Italianen en Turken het vuile werk in de mijnen zien doen - *want dat was toch niets meer voor de Belgen!* Nochtans, meermaals hoorden we van hem: “In de mijn is iedereen zwart,” zowel de mijnwerkers als de ingenieurs als de grote bazen... Genk kent meer dan 80 nationaliteiten die erg harmonieus samenleven. Ik heb er bijna nooit racistische opmerkingen gehoord...

Het doet me deugd dat ook Marc Leemans, voorzitter van de ACV, in [Visie](#) van 27/11/2015 dezelfde woorden gebruikt. “De mijnwerkers werkten er in zeer zware en gevaarlijke omstandigheden en moesten blindelings kunnen vertrouwen op elkaar. (...) samen moeten we er over waken dat we omwille van de ongerustheid niet gaan stigmatiseren. Dat we daardoor geen mensen gaan uitsluiten of aan hun lot overlaten.” Of ze nu christen zijn, boeddhist of moslim...

5 Antwerpse Imam gaat vechten in Syrië

Zita Vandaag van 27/11/2015 schrijft: “Tot een maand geleden predikte Imam Youssef El G. nog in drie verschillende Antwerpse moskeeën. Maar, dan verdween hij spoorloos zonder iets achter te laten. Een maand later weten we dat de man naar Syrië is vertrokken om er mee te vechten met de jihadisten.”

Je kan er de video vinden van Sulayman van Ael die moet zoeken naar woorden om zijn gevoelens omtrent deze man en zijn houding uit te drukken. Hij doet een oproep

om met mensen van het centrum te brainstormen - los van de eigen eilandjes van religie, politiek, economie, ... - zodat een dergelijke situatie in de toekomst kan worden vermeden: Zita Vandaag.

http://www.zita.be/nieuws/binnenland/4046587_antwerpse-imam-gaat-vechten-in-syrie.html

Een bittere pil (deel 2)

Het probleem met Stephen Batchelor en het nieuw boeddhistisch rationalisme. Een vrije vertaling van een artikel van Dennis Hunter op de website Buddhist Geeks.

Onder meer over de rol in het westers boeddhisme van schrijver en boeddhist Stephen Batchelor. En over de zware dobber die karma en wedergeboorte toch kunnen betekenen voor westerse boeddhisten. In een recent verleden (11/05/2012) was Stephen Batchelor nog te gast in boeddhistisch centrum Ehipassiko.

Doorheen de decennia van praktijk en studie, waarvan hij gewag maakt in het autobiografische Bekentenissen van een boeddhistisch atheïst, schrijft About.com-blogger Barbara O'Brien, "bleef Batchelors begrip van de dharma verankerd in intellectuele concepten en kennis, als blijkt tot op de dag van vandaag. Wat hij op intellectuele wijze niet kan begrijpen, verwerpt hij. En maar al te vaak, is dat het kind met het badwater." Verder zegt O'Brien dat, in een notendop "Batchelor veronderstelt dat het boeddhisme prima was tot het moment dat de Boeddha stierf, en vanaf dan onwetende en bijgelovige Aziaten het overnamen en verkwanselden. Maar vrees niet, nu komen verlichte westerlingen te hulp, zullen het uit de mest halen en terug laten schitteren en vet-vrij maken."

Indien Batchelor een appeltje te schillen heeft met de orthodoxe boeddhistische opvatting van wedergeboorte, kunnen we ons afvragen waarom hij er niet eveneens te schillen heeft met de orthodoxie van het mainstream westerse wetenschappelijk denken en de materialistische ideologie dat bewustzijn en lijden -en de overstijging daarvan of nirwana, tenminste voor zover de wetenschap zich daarvan een beeld kan vormen- zuiver in termen van hersenfunctie tracht te verklaren: elektromagnetische gebeurtenissen in een hoopje bezielde proteïnen die geheel toevallig ergens in een onbezielde ruimte rondtollen. In Boeddhisme zonder Geloof, stelt Batchelor expliciet dat bewustzijn "in termen van hersenactiviteit" verklaard worden kan, wat prompt een reactie uitlokte van Bikkhu Punnadhammo die Batchelor op zijn website postte: "Laten we hierover duidelijk zijn. Bewustzijn werd helemaal niet door de moderne wetenschap of iemand anders verklaard "in termen van hersenactiviteit". Het is een geheel en al metafysische veronderstelling dat dat ooit gebeuren zal,

een daad van geloof van de meest twijfelachtige soort die Batchelor als eerste zou moeten afwijzen. Nergens is er ook maar het minste bewijs voor deze bewering, enkel een vrome hoop in sommige kringen dat dat bewijs weldra geleverd worden zal.”

In zijn reactie op Tart's interview, plant Batchelor zijn bijl niet enkel in wedergeboorte, maar ook in karma en het traditionele idee van de vitale rol die karma speelt in wedergeboorte:

“...Mogelijk zal later blijken dat wedergeboorte een soort toevalligheid is en helemaal niet gedragen wordt door de kwaliteit van de daden gesteld in een vorig leven of in vorige levens. Het voorbeeld van Charles Tart van een miniem percentage van jonge kinderen in een databank in Virginia, die beschouwd zouden kunnen worden als wijze of heilige mensen in hun vorig leven, wijst in die richting. Indien dit zou blijken dan is dit heel problematisch voor traditionele boeddhisten. Omdat wedergeboorte, in dit geval, niet langer haar relevantie zou hebben in morele handelingen en de gevolgen ervan...”

Om met westers filosofische termen te spreken, lijdt Batchelors opmerking hier onder de fout van de misplaatste concreetheid. Het gevolg (van deze fout) is dat indien wedergeboorte realiteit is we een direct verband mogen verwachten tussen hoe iemand in een vorig leven of levens geleefd heeft en de leefomstandigheden van het huidige leven. Gesteld dat karma steek houdt, dan zou een kind dat voordien een wijs en heilig leven leidde in dit leven gelukkig moeten zijn. En indien een schoft in een vorig leven, in dit leven terugkomen als, laat ons zeggen, kakkerlak of poedel. Dat zo'n directe correlatie er doorgaans niet is, en het eeuwige raadsel waarom negatieve dingen goede mensen treft maar kwade mensen ongemoeid laat illustreert dit, is een veelgehoord bezwaar op de boeddhistische ideeën over karma en wedergeboorte.

Zelfs de Boeddha suggereerde nooit dat dergelijk simplistisch zus-en-zo verband tussen karmische oorzaak en gevolg aanwezig was. Omdat de westerse analytische geest echter denkt in lineaire termen, wil het karma en wedergeboorte concreet zien als een serie gebeurtenissen die elkaar opeenvolgend beïnvloeden, als een rij dominostenen waarvan de een de ander vallen doet. Vandaar de tendens, door

Batchelor hier gedemonstreerd, om te zoeken naar een direct, lineair verband, alsof karma en de cyclus van wedergeboorten zoals omschreven door de Boeddha, de wetten van de fysica van Newton zouden volgen.

Maar misschien volgt karma niet zozeer de spelregels van Newton en eerder van de theorie van het “morfische veld” van bioloog Rupert Sheldrake -een vormloos, energetisch, levend gegeven in constante beweging maar met inherent geheugen en een inherente continuïteit. Karma als “morfisch veld”, beïnvloed door en invloed uitoefenend op alles wat we doen, in staat gestalte te geven aan elk mogelijke uiting van energie erin vervat. Veronderstellen echter dat die uitingen een lineair en ordelijk patroon moeten volgen is als vragen aan Jackson Pollock volgens een numeriek systeem te schilderen.

Ondanks zijn aanhoudende vastbeslotenheid de leer van wedergeboorte te ontcrachten, heeft - opnieuw loont het de moeite dit te herhalen - Batchelors betrachtting iets nobel, iets moedig en misschien zelfs beminnelijks. Men moet zijn hardnekkigheid wel bewonderen, zijn vastberadenheid te breken met de orthodoxie en een nieuwe visie van het boeddhistische pad te poneren die komaf maakt heilige koeien. Vastbesloten ontmantelt Batchelor de boeddhistische praktijk tot, wat hij ziet als, diens meest bruikbare bestanddelen en belicht een weg naar vrede ontdaan van religieus dogma.

En in alle eerlijkheid, hebben boeddhisten rationalistische aanvallen à la Batchelor aan zichzelf te danken. Vooral in het domein van het Tibetaans boeddhisme -de meest sjamanistische der boeddhistische tradities, waar de leer van wedergeboorte ingekapseld is als een politieke instelling en een fundament van de boeddhistische transmissielijn, tevens de traditie waarbinnen Batchelor zelf aanvingt -treft men tegenwoordig veel beoefenaars die zich overgeven aan een hoge mate van bijgelovigheid en magisch denken. Toegegeven, het Tibetaans boeddhisme is verzadigd van anekdoten over “paranormale” en “magische” gebeurtenissen vooral in de nabijheid van hooggerealiseerde wezens. Veel studenten hebben persoonlijk zaken ervaren die ze moeilijk kunnen verklaren in materialistische termen. En deel uitmaken van een ervaringsgebied dat Charles Tart

de voorbije 50 jaar wetenschappelijk onderzocht, en waarvan de overvloed van data hem overtuigden van de mogelijkheid van dergelijke fenomenen. En ook hetzelfde domein dat Batchelor in het eerste hoofdstuk van *Bekentenissen* tracht te weerleggen. Als Tibetaans boeddhistische monnik was hij getuige van een incident waarbij een geëerde lama een regenbui zou hebben afgewend als demonstratie van tantrische magie. Aanvankelijk stond Batchelor op eenzelfde lijn met zijn kompanen bij de totstandkoming van een ontzagwekkend relaas van de gebeurtenis, en bij de versterking van de overtuiging dat er die dag iets magisch had plaatsgevonden. Maar na verloop van tijd realiseerde hij zich dat hij loog en zichzelf en anderen probeerde te overtuigen van iets waarin hij niet echt geloofde.

Batchelor heeft hier andermaal een goed punt, wat zijn verdienste is. Geloof in het mystieke is als parfum: eenmaal ze het dragen gaan mensen er minder omzichtig mee om, tot ze er uiteindelijk in baden zonder enig benul van hoe ze rieken. Wanneer leerlingen zich laten meeslepen door mystieke gedachten en blind gaan vertrouwen in opwindende legenden van door muren vliegende en lopende boeddhistische meesters, wonderbaarlijk geboren op een lotusbloem te midden van een meer, verwarren ze soms hagiografie (heilige levens) met geschiedenis. Net als fundamentalistische christenen die scheppingsverhalen uit de bijbel te letterlijk nemen. Verstrikt in kleurrijke verstrooiingen, verliezen ze uit het oog wat op de allereerste plaats zou moeten komen op het boeddhistische pad: zelf-verandering en beëindiging van lijden, allerminst een mystiek maar een erg grauw en praktisch proces. Hard labeur waarop geen applaus volgt, veel minder glorieus dan verdwijnen in rook te midden van het licht van een regenboog, vingernagels en hoofdhaar achterlatend en een kring van verbaasde volgelingen. Veel studenten die hun tijd dagdromend doorbrengen over mystieke ervaringen, zijn beter gediend met de elementaire leefregel van Batchelor gericht op de vier ver-edelende waarheden. In plaats van mahasiddha trachten te worden of duizend armen te manifesteren, bewerkstellig je wellicht meer op vlak van transformatie van de eigen geest en de begunstiging van anderen en zichzelf door, wat Batchelor noemt, “Boeddhisme voor Dit Ene en Enige Leven” te beoefenen, de titel van een online-programma dat hij onlangs leidde voor Tricycle.

En toch is het uiteindelijke probleem met Batchelors oorlog tegen karma en wedergeboorte, simpelweg dat hij een oorlog voert. Zijn kamp staat aan de andere kant van het doctrinaire slagveld opgesteld, van waaruit hij een kruistocht lanceert vanuit de overtuiging dat zijn visie de juiste is. Robert Bellah zei ooit over Richard Dawkins “Het is de kracht van Dawkins’ overtuiging die opmerkelijk is, eerder dan zijn argumentatie”. Hetzelfde kan gezegd worden van Batchelor. Dat hij de moderne, rationele, wetenschappelijke ingesteldheid aan zijn kant van het slagveld heeft, geeft hem overvloed aan munitie en de indruk de geschiedenis op zijn hand te hebben. Wat schijnbaar ontbreekt is de elementaire erkenning dat zijn leerstellige positie niet meer is dan dat: een andere leerstelling. Hij speelde met de term “agnosticus” en verklaart open te staan voor wetenschappelijk bewijs van het tegendeel. En tot dan zit Batchelor wellicht opgezadeld, zij het bij gebrek aan beter, met het torsen van de banier van de leerstelling die verkondigt dat wedergeboorte wellicht niet bestaat.

“Er is zo’n buitengewone schaarste aan hard bewijs dat mensen ooit wederboren zijn”, zei Batchelor in z’n interview met Buddhist Geeks. En natuurlijk heeft hij hierin gelijk. Uitzonderlijk weinig legitiem wetenschappelijk onderzoek wordt verricht die de kwestie wedergeboorte verkent, en hetgeen gebeurt lijkt minuscuul bij de berg studies die uitgaan van de geest als zuiver materiële functie van de hersenen. In feite staat wedergeboorte zo ver af van aanvaardbare onderwerpen voor wetenschappelijk onderzoek, dat het zelfs beschouwd worden mag als een carrière-doder. Maar spreken over een “schaarste” aan wetenschappelijk bewijs voor wedergeboorte, is nog iets anders dan een campagne voeren met de bedoeling het te ontcrachten als gedateerd bijgeloof.

In Boeddhisme zonder Geloof bekeek Batchelor dharma-praktijk opnieuw vanuit een agnostisch standpunt. “Een agnostische boeddhist”, schreef hij, “schuwt atheïsme evenzeer als theïsme, en is even weigerachtig om het universum als zinloos te beschouwen dan als vervuld van zin. Omdat het ontkennen van God of de zin ervan simpelweg de antithese is van het bevestigen ervan.”

Hij citeert zelfs het axioma van T.H. Huxley, die voor het eerst de term “agnosticisme” opvoerde in 1869: “Pretendeer niet dat

conclusies gegrond zijn indien die niet aangetoond worden of aantoonbaar zijn.” Maar is dat nu net niet wat Batchelor doet? In zijn opschuiven in recente jaren van “boeddhistisch agnosticus” naar “boeddhistisch atheïst”, kan men niet anders dan afvragen of hij beland is aan de verkeerde zijde van het axioma van Huxley. Wat is er gebeurd met het schuwen van atheïsme evenzeer als theïsme?

In zekere zin verlenen Batchelor en de nieuwe rationalisten boeddhisten een dienst door stoutmoedig traditionele doctrines in vraag te stellen. Dat veel beoefenaars met die doctrines worstelen kan niet zomaar onder de mat geveegd worden: ze moeten in een open geest van waarachtig wetenschappelijk onderzoek bediscussieerd worden, zonder voorbarige conclusies aan gene zijde. Maar er is gegronde reden tot ongerustheid over het plan van deze beweging. Het gevoel valt moeilijk te onderdrukken dat ze stoelt op de materialistische aannames van het westers wetenschaps-isme van het moment (“geest= hersenfunctie, niets meer”), aangewakkerd door de wens zich te ontdoen van karma en wedergeboorte om de illusie van intellectuele zekerheid te schragen en die doctrine (van wetenschaps-isme) te versterken. Dergelijke reductionistische filosofie kan men dan inkleden als “agnosticisme” echter – zoals men in de reclame-industrie placht te zeggen – dat is enkel een varken voorzien van lippenstift.

“Een van de problemen die wij mensen hebben is dat wanneer we bepaalde overtuigingen huldigen, we ons meestal niet de moeite getroosten te kijken naar bewijs van het tegendeel, wat ons geloof behoorlijk sterk houdt maar de kennis die we behoren te hebben vermindert”, aldus Charles Tart. “Laat het duidelijk zijn dat ik niet gekant ben tegen iemand met een volledig materialistische kijk op het leven, zolang dat hij toegeeft dat het een filosofie, een geloofssysteem is.” Vanuit dat perspectief is het ongepast Batchelors atheïstische agenda “Boeddhisme zonder geloof” te blijven noemen. Je kan ofwel agnostisch zijn ofwel atheïstisch, maar niet beide.

*Vertaald uit www.buddhistgeeks.com
Sven Vanderbiest - 25/11/2015*

Vergeet zwart voor een begrafenis⁴

De petitiesite Care2 (www.care2.com) telt wereldwijd nu al meer dan 33 miljoen leden die zich vooral willen inzetten voor andere wezens. Hij bevat een schat aan interessante artikels omtrent gezond leven, maar is vooral van belang voor zijn petities over onderwerpen als: dierenwelzijn, geloof, gezondheid, LGBT-onderwerpen, media, kunst & cultuur, mensenrechten, milieu & wilde dieren, NGO-petities, onderwijs, politiek, verantwoord ondernemen en vrouwenrechten. Via dit artikel willen we een oproep doen om eens kritisch na te denken omtrent de gewoonten bij een begrafenis... Reacties welkom!

Vergeet zwart voor een begrafenis - het is tijd om groener te denken... Sterven is onvermijdelijk, maar we zijn niet verplicht onze overleden vrienden en familieleden te begraven, alleen maar omdat het nog vaak de gewoonte is, vooral omdat dergelijke rituelen niet erg milieuvriendelijk zijn. Terwijl het wellicht moeilijk is mensen te overtuigen om afstand te nemen van deze traditionele manier van begravenissen, zullen ze misschien meer begrip kunnen tonen voor deze redenering bij het aanzien van de ecologische schade waarvoor begravenissen verantwoordelijk kunnen zijn:

1. Verspreiden van giftige stoffen

Balsemen is een mooie manier of een lichaam beter te bewaren zodat het tijdens het groeten aangenaam om zien is, maar wat gebeurt er daarna met al die chemische stoffen? Ze worden in de ondergrond mee begraven. Vloeibare balsemstoffen zijn gemaakt van giftige stoffen en andere kankerverwekkende chemicaliën zoals formaldehyde, methanol, glycerine en fenol, die je wellicht nooit opzettelijk in de grond zou stoppen.

---

⁴ Dit artikel van Kevin Mathews (*5 Reasons Why Burying Dead People is Bad for the Environment*) is met toelating overgenomen uit: <http://www.care2.com/causes/5-reasons-why-burying-dead-people-is-bad-for-the-environment.html#ixzz3qMbKDVma> - vertaling: fons. Ook al is dit artikel gebaseerd op de toestanden in de Verenigde Staten, toch kan het ons tot denken aanzetten...

De meer dan 3 miljoen liter formaldehyde die jaarlijks in de Verenigde Staten via begrafenissen in de grond terecht komen, zorgen ervoor dat langzaam niet alleen de dieren en planten in de buurt vergiftigd raken, maar ook de nabijgelegen waterbevoorrading.

2. Ontbossing

Geld groeit niet aan bomen, maar zerken intrinsiek wel. Ieder jaar worden 4 miljoen hectaren bos neergehaald speciaal om zerken van te maken. Het is een schaamte dat niet alleen een persoon eerst moet sterven vooraleer een begrafenis kan doorgaan, maar dat ook ontelbare bomen eraan moeten geloven. Gemiddeld ligt er op 10 aren (ongeveer 40 000 m²) van een begraafplaats genoeg hout om 40 huizen van te bouwen...

3. Begraafplaatsen hebben te veel water nodig

Die luxueuze grasperken die je op de meeste begraafplaatsen kan zien, blijven niet zo maar mooi - de onderhoudsploegen gebruiken massa's water⁵ om het gras mooi en groen te houden. Terwijl deze grasperken ervoor kunnen zorgen dat de anders erg depressieve omgeving mooi oogt, al dat water is een nachtmerrie vanuit het oogpunt van energieverbruik.

Zo heeft de recente aanhoudende droogte in California heel wat begraafplaatsen gedwongen hun bedrijfsactiviteiten te herzien. Sommige grote begrafenisondernemingen verbruiken meer dan 100 000 dollar per zomermaand - gewoon om hun gronden groen te houden!

4. Op graven achtergelaten bloemen: hoe triest!

Terwijl het een mooi gebaar is als nagedachtenis voor een geliefd iemand bloemen achter te laten op zijn of haar graf, is het niet noodzakelijk een ecologisch verantwoord iets. Het probleem omvat immers meer dan het doden van bloemen - het merendeel van de bloemen die in de Verenigde Staten bij begrafenissen worden gebruikt, komen in feite uit Zuid-Amerikaanse kwekerijen waar dan

---

⁵ en wellicht ook nog heel wat onkruidverdelgers... - *nvd*r

nog buitensporig veel bestrijdingsmiddelen worden gebruikt. Deze pesticiden komen terecht in het water en de lucht, en veroorzaken negatieve gezondheidsaspecten voor de dieren in de omgeving - om nog maar te zwijgen van de werklui die in deze bloemen moeten verbouwen en plukken.

5. Ruimte

Bron: <http://www.stradusinfra.be/>

Als je nadenkt over de beperkte hoeveelheid grondstoffen die onze aarde ons ter beschikking stelt, wordt vaak één belangrijk element over het hoofd gezien: de plaatsruimte. Er is op deze planeet slechts een beperkte hoeveelheid land beschikbaar, en dit met een nog steeds groeiende wereldbevolking.

Terwijl de babyboomers in de V.S. verouderen, dreigt binnen afzienbare tijd een begrafenis crisis. Ofwel moeten we voor begraafplaatsen meer ruimte voorzien, ofwel moeten we afstappen van de traditionele benaderingen hieromtrent. Terwijl het mooi is dat we een dode kunnen eren met zijn/haar eigen begraafplekje, is het wellicht niet houdbaar op lange termijn dat iedereen na het overlijden ook nog zijn/haar eigen plaatsje land behoudt...

Het goede nieuws is dat er degelijke alternatieven voor de traditionele begrafenis bestaan. Progressieve begrafenisondernemers zoals *Undertaking LA*⁶ beginnen milieubewuste opties voor een begrafenis

---

⁶ “*Bringing Death Back Home*” is hun slogan - www.undertakingla.com
Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

aan te bieden. Dit maakt deel uit van de groeiende groene begrafenis beweging, waarbij een van populaire opties is: de overleden geliefde na crematie in een bio-afbreekbare urne te begraven die bovendien een zaadje bevat dat later tot een boom kan uitgroeien.

Als je je wil verzetten tegen onkruidverdelgers, overdreven boomkappen en waterverspilling terwijl je nog leeft, waarom zou je dan dergelijke dingen ongewild aanvaarden eens je gestorven bent? Begin nu te plannen zodat je zelfs na je dood een voorbeeldig milieuactivist kan zijn/blijven...

In het artikel wordt ook verwezen naar de meer technische info uit: <http://www.techinsider.io/burying-dead-bodies-environment-funeral-conservation-2015-10>

Een vijver in balans

Milde aandacht,
een kiezelsteentje, achteloos geworpen in het water;
zowel de rimpelingen als het wateroppervlak,
alles is één.
een vredig gemoed.

Ochtenddauw

Zitten zonder doel
observeren zonder verwachtingen,
een dauwdruppel glijdt langs de grashalm naar het natte gras
wervelende gedachten, niets te verbergen...
ik kijk.

Shaku Kajo – 25/10/2015

Boekbespreking: Twee Boeddha-biografieën⁷

Te midden van alle Nederlandstalige werken over Boeddhisme is het toch wel zoeken naar een echte Boeddha-biografie. Jazeker, tal van boeken betrekken de figuur, de levensloop, de wijsheid, de raadgevingen, de leer en de praktische voorschriften van de Boeddha bij het onderwerp dat ze centraal willen stellen. Maar voor de persoon van de historische Boeddha gaan we toch best 18 jaar terug in de tijd voor H.W. Schumanns *De historische Boeddha*, enkele jaren later gevolgd door Karen Armstrongs *Boeddha*. Twee biografieën van de hand van een journalist die academicus werd (indoloog) en een uitgetreden kloosterzuster die uiteindelijk voor het schrijverschap koos.

In “De Historische Boeddha” geeft Schumann de Boeddha en zijn tijd zeer fysiek weer. Hij mijdt een levensverhaal met in de hoofdrol een triomfantelijke spirituele queeste, vol buitengewone gewaarwordingen en gebeurtenissen. Bij hem veel nadruk op het menselijke karakter van de Boeddha. Waar Gautama voor zijn Verlichting nog “zoekende” was, een gewoon mens dus en daarom juist associeerbaar met ons eigen leven, portretteert Schumann hem ook na de Verlichting doelbewust als een mens die evolueert en vroeger genomen maatregelen en opvattingen later nog veranderen en bijstellen kon. En niet als een alwetende, bovenmenselijke, figuur.

De eerder westerse behoefte meer te vernemen over de Boeddha zelf, staat tegenover het even typische kenmerk van de boeddhistische Pali canon dat vooral de dharma telt en niet de persoon van de Boeddha. Toch hecht de overlevering uit die Pali canon veel belang aan de omstandigheden waarin de talrijke leerreden, uitspraken, stichtelijke vertellingen en handelingen van de Boeddha tot stand kwamen. En waar ze soms raadselachtig overkomt, de latere beoefenaars van het boeddhisme voor hoofdbrekers stelt, monniken niet altijd in een goed daglicht plaatst, of gewag maakt over de lauwe of slechte ontvangst die de Boeddha eveneens te beurt viel, zijn dit tekenen van authenticiteit die Schumann ook dankbaar gebruikt in zijn reconstructie.

Waar ik het monnikenwezen doorgaans zag als disciplinaire organisatie, verduidelijkt Schumann dat monniken aanvankelijk gewoonweg zwervers waren die leefden in een los verband. Hij schetst bovendien een erg

---

⁷ Hans Wolfgang Schumann, *De Historische Boeddha*, Uitgeverij Asoka, 1998, ISBN 9789056702205 en Karen Armstrong, *Boeddha*, Uitgeverij Balans, 2001, ISBN 9789041740229.
Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

realistisch portret van de overige leden van de sangha -de leken- en de politieke machtsverhoudingen en leefomstandigheden.

Met het charisma van de Boeddha, dat zovelen wist te bekoren, houdt Schumann zeer zeker rekening, weliswaar op een onderkoelde, nuchtere alhoewel heldere wijze. Geen grote uitweidingen over de invloed die het meditatieve, yogische en ascetische pad ongetwijfeld hadden op de Boeddha. Schumann betreft het allemaal beknopt en behoudt op die manier een realistisch beeld. Een beeld dat enkel sterker wordt wanneer we zien hoe de Boeddha reageerde op ongewone situaties als vechtende monniken en woedende huisvrouwen, of op die uitzonderlijke momenten wanneer hij zelf sterke taal gebruikte, wat ongewoon was voor hem. Dat Schumann geen afbeeldingen (van beelden) van de Boeddha in het boek wou opnemen, omdat die pas eeuwen later verschijnen en door hun bovenmenselijk karakter toch maar de aandacht afleiden van Boeddha als historische mens, is eigenlijk een statement. De levensloop, de persoon en de leefomstandigheden krijgen in “De historische Boeddha” ruimer aandacht dan de boeddhistische leer en praktijk. Wat Schumann goedmaakt in zijn andere publicaties.

Na lezing van “De Historische Boeddha” wordt duidelijker dat vroege Boeddha-biografieën uit het Hinayana en Mahayana Boeddhisme het gangbare, westerse, beeld van de Boeddha behoorlijk gekleurd hebben. In die biografieën primeren de beeldrijke voorstelling (ingegeven door nieuwe literaire ontwikkelingen) en de bovenmenselijke boven de realistische die Schumann vooropstelt.

Karen Armstrong spreekt in *Boeddha* over het zogenaamde “Axiale Tijdperk” waarin de Boeddha geleefd hebben zou. Deze term van de hand van de Duitse psychiater-filosoof Karl Jaspers verwijst naar een sleutelperiode in de geschiedenis waarbij omwentelingen in verschillende culturen quasi gelijktijdig plaats vonden (rekening houdend met een geschiedkundige tijdsschaal). Een interessant idee, die door onderzoekers van het Boeddhisme voorsnog niet aangewend wordt omdat ze geen sterke, feitelijke basis heeft. Meermaals voert Armstrong aan dat mensen en leraren in het “Axiale Tijdperk” hunkerden naar een nieuwe vorm van zingeving.

De nieuwe tijdsgeest in het Ganges-gebied in het India van de Boeddha, die er zeker was, wordt door haar evenwel vlot en onderhoudend beschreven, evenals het toen aanwezige filosofisch-levensbeschouwelijke leven. In detail treedt ze over de praktijken waaraan de jonge Boeddha zich onderwierp onder het leraarschap van Arada Kalama. Interessant, maar zijn die praktijken wel dermate bekend? Waar Schumann veel

primaire bronnen citeert, uit de Pali canon dus, doet Armstrong meer beroep op gevestigde Boeddha-biografieën en werken van hedendaagse onderzoekers.

Armstrong vertelt meeslepender en minder afstandelijk dan Schumann. Er is meer ruimte voor de religieuze en innerlijke belevingswereld die Gautama ongetwijfeld beroerde en ook tal van generatiegenoten het thuisloze bestaan deed opnemen. Met misschien iets teveel gemak en vanzelfsprekendheid handelt “Boeddha” over de meditatieve ervaringen en yoga-oefeningen van Gautama. Maar waar Armstrong vanuit haar achtergrond een andere klemtoon legt, vormt dat een pittig contrast met Schumann. Waar die laatste spaarzaam uitweidt over niet alledaagse bewustzijnstoestanden, voelt Armstrong zich hier minder gehinderd. Beiden hebben echter bedenkingen bij enkele wonderverhalen van de Boeddha uit de overlevering.

Bij momenten benadert Armstrong de boeddhistische overlevering echter even kritisch-historisch. Zo twijfelt ze bijvoorbeeld of de Eerste preek van de Boeddha in het Hertzenpark zich wel op die wijze heeft voltrokken, en vermeldt ze ook de alternatieve en latere levensdata van de Boeddha die in wetenschappelijke kringen meer ingang vindt.

Een vergelijking met het Nieuwe Testament kan natuurlijk niet uitblijven: vergeleken met de portretten van de leerlingen van Jezus en de mensenmassa's die hij aantrok, blijft de typering van dergelijke figuren in de Pali canon nogal kleurloos, zo merkt ze op. Armstrong portretteert dan maar zelf met kleur de verschillende zendelingen van de Boeddha, met iets grotere focus op de rol van leken en vrouwen in de sangha dan Schumann. Eraan toevoegend dat de Pali canon en de leer van de Boeddha niet direct de plaats is voor persoonlijke karakterschetsen.

Vroeger had ik het boek van Schumann “gortdroog” genoemd, met een te nuchtere kijk op de boeddhistische praktijk en een fixatie op historische achtergrond. Tegenwoordig kan ik dit enkel maar waarderen: dergelijke reconstructies vormen nog steeds een minderheid. Vroeger zou de aandacht voor de innerlijke onderneming van de Boeddha, eerder Armstrongs terrein, mij meer gelegen hebben. En alhoewel haar specialisatie ligt in de monotheïstische godsdiensten, vormt haar weergave van het leven van de Boeddha een goed vertrekpunt.

Sven Vanderbiest - 29/11/2015

Aurore

Aurore, jonge meid trekt haar balletschoenen aan
danst met haar vleugels in het licht van de maan
waar gisteren nog de fanfare speelde op de kiosk en
tussen het stof dat voor die bommen nog een huizenrij
was. Vader en moeder slapen vast en weten niet.

Aurore danst met haar jongste kind op haar arm
Het gebulder van de bommen is verstomd.
Het puin geruimd. De kleine mens geniet
van het gewiebel van de vrede in de zon.

Aurore bezoekt nog steeds het plein
Waar ooit de fanfare in een kiosk speelde.
Haar kinderen zijn al groot en uit het huis.
Zij drinkt 's avonds graag een glas met
tedere anarchisten in de diffuse maneschijn
terwijl dichters met veel drank op de vuist gaan
voor een handvol alexandrijnen en kwatrijnen.

Aurore oude meid met je dunner wordend
zilveren haar, zingt niet meer zo graag
met de pijn om haar veel te grote huis.
Maar als er wordt gefeest, danst Aurore
nog steeds onversaagd op straat maar nu
met een pleister op haar houten been.

Aurore is nu oud en leeft heel alleen
zij vergeet soms het vuur te doven
terwijl zij schalks tintelt met haar ogen
tot men haar komt halen voor haar eigen goed.

Aurore 's herinneringen zijn verward en
haar lichaam verzwakt, maar zij wil nog steeds wat.
Op een dag ontsnapt zij eindelijk aan de deur
waarvan zij de code steeds vergat.
Zij rent naar de plaats waar lang geleden
Ooit een kiosk stond. En danst en danst en danst.

Jōdo-Shinshū na Shinran (deel 3)

Dit derde artikel met uittreksels uit Jikoji-cahier nr 5 Jōdo-Shinshū na Shinran - Een historisch-kritisch overzicht behandelt (in aansluiting op de artikels in beide voorgaande Ekō's) Rennyō Shōnin, de 8ste en meteen de belangrijkste hoofdbestuurder van onze school na de stichter Shinran Shōnin.

Punten van verschil tussen Shinran en Rennyō

Allereerst is hun levensloop volkomen verschillend: Shinran wordt als jongetje in een klooster *gestopt*, ziet geen bepaalde toekomst, verlaat het klooster, komt in de beweging rond Honen terecht, wordt verbannen, breekt met de disciplineregels, predikt zijn interpretatie in afgelegen streken, komt terug naar Kyoto waar hij onbekend sterft.

Rennyō wordt geboren in een sterke, gestructureerde familie; ondanks de afwezigheid van zijn moeder, groeit hij op in het Honganji-verband waar hij leert denken als groep, met een duidelijke roeping en zicht op een toekomst.

Shinran zag zichzelf als trouw discipel van Honen ofschoon hij bewust blijkt van zijn eigen leerverkondiging als verschillend van die van Honen. Rennyō daarentegen ziet zichzelf als legitiem erfgenaam, zowel via zijn afstamming als via de leeroverdracht, van Shinran, wiens lering hij woordgetrouw wil bekend en maatschappelijk sterk maken. Bovendien weet hij zich drager van Kakunyō's visie op de eenheid van de Jodo-Shinshu, waarin volgens hem de Honganji de predominante plaats dient in te nemen als 'bewaarder van de asse van de Shonin'.

Rennyō articuleert de leer van Shinran in doctrinaire, soms zelfs dogmatiserende uitspraken die vaak en beslist Kakunyō's inzichten uitdrukken, o.a. op *ki-hō-ittai*.

Shinrans denken (Rogers: "*individually oriented shinjin*") is de interpretatie in Mahayana-perspectief van de Reine-Landleer als persoonlijke overtuiging: "*Wanneer ik aandachtig nadenk over Amida's Geloofte, die het resultaat is van vijf kalpa's van meditatie, dan realiseer ik mij dat het allemaal voor mij, Shinran, alleen gebeurd is.*" (Tannishō, postscriptum).

Daarentegen is Rennyō's bekommernis hoofdzakelijk gericht op aanpassing van Shinrans boodschap aan de toenmalige Japanse Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

politieke situatie⁸, d.i. met inachtneming van wereldse begrippen als ‘eerbied’ en ‘gehoorzaamheid’ die voor een groot deel de latere Japanse cultuur zullen tekenen. Daarbij gaat de individuele religieuze identiteit verloren en wordt vervangen door een groepsbeleving (Rogers: “*group-oriented anjin*”).

Rennyō ziet dan ook de beleving van de Nembutsu binnenin de Honganji-gemeenschap als belangrijker dan enige individuele beleving. Vandaar ook de nadruk die hij telkens weer legt op de “Shinshu-traditie”, “onze traditie”.

Daar waar Shinran de Nembutsu ervaart als de Naam, een Boeddha-kreet in de diepte van het individu, waarin het alomvattende Dharmakaya zich manifesteert als groot Mededogen, is de Nembutsu voor Rennyō meer het religieuze symbool of *verenigings*slogan voor ‘ki-hō-ittai’, meer de gezamenlijkheid, de heelheidsbeleving van een gemeenschap. Voor hem is *Nembutsu-zammai*, de ‘concentratie (*samādhi*) in de Nembutsu’, het collectief reciteren en de solidaire emotie beleefd in dat reciteren.

In *Songō shinzō meimon* (in SBTS vertaald als ‘Notes on Inscriptions on Sacred Scrolls’, 1981) stelt men vast dat Shinran naast de gebruikelijke Nembutsu in 6 tekens *Na-mu A-mi-da Butsu*, ook het belang aanvoelt van Vasubandhu’s *Ki-myō Mu-ge-kō Nyo-rai* in 7 tekens⁹, van de 8-tekens *Na-mu Fuka-shi-gi-kō Butsu*, van de 9-tekens *Na-mu Fu-ka-shi-gi-kō Nyo-rai* en van de Nembutsu in 10 tekens *Ki-myō jin-ji-pō Mu-ge-kō Nyo-rai*, vorm die blijkbaar Shinrans voorkeur genoot.

In zijn drang naar grotere toegankelijkheid en vereenvoudiging, benadrukt Rennyō bijna uitsluitend de Naam in 6 tekens:

南無阿弥陀佛。

---

⁸ Ashikaga shogunaat (1338-1573), Onin-oorlogen (1467-1477) en de Ikkō-ikki opstanden (1364-1576). Bij deze troebelen werd de Honganji vaak direct betrokken!

⁹ Trouwens de enige Nembutsu-vorm vermeld in Shoshinge. In de aanhef zegt hij wel (ook in 7 tekens) *Ki-myō Mu-ryō-ju Nyo-rai* / *Na-mu Fu-ka-shi-gi-kō*.

Belangrijk is ook het verschil wat betreft de waardering van shinjin ten opzichte van de Geboorte, en meteen daardoor ook de plaats die het shinjin-gebeuren inneemt.

Voor Shinran heeft de Geboorte in het Reine Land in feite twee aspecten:

- enerzijds is er *shinjin* in dít leven: het is de *vestiging* van de Geboorte nog in de samsarische context; ten opzichte van het begrip ‘geboorte’ zou men hier van ‘conceptie’ kunnen spreken; en zonder ‘conceptie’, geen ‘geboorte’. Daarom is shinjin “het belangrijkste”!
- anderzijds is er *ōjō*, de eigenlijke Geboorte op het biologische doodsmoment, de vervulling van de Verlichting¹⁰, het nirvanische aspect van de ‘terugkeer’ (*gensō-ekō*).

Voor Shinran is het nu-en-hier ‘shinjin’ belangrijker dan het ‘mechanisch’ erop volgende ‘ōjō’. Zoals de relatie samsara/nirvana een niet-tweeheid is, is voor hem ook shinjin/ōjō een niet-tweeheid. (Zie hierover KGSS I,1)

Voor Rennyō ligt de verhouding anders. Hij benadrukt het aspect van Geboorte en ziet *anjin* als een aanloop, een *verzekering* van *ōjō*.

Nieuwe elementen door Rennyō ingevoerd

Vanaf 1460 is er binnen de waaier van Jodo-Shinshu tempels een duidelijke verschuiving van de aanhang naar de Honganji toe. Dit verschijnsel is hoofdzakelijk te danken aan Rennyō’s inspanningen een andere oriëntatie te geven aan de Honganji-politiek, b.v. door duidelijker rekening te houden met de wereldlijke machten. Deze verschuiving resulteert uit meerdere factoren:

- (1) door de ‘moeilijke’ leer van Shinran, met zijn gespecialiseerde terminologie o.a. van KGSS, te vertalen naar een gemakkelijker verstaanbare interpretatie die rekening houdt met het feit dat de aanhang zich in meerderheid situeert in de middenklasse en de landbouwbevolking. Rennyō was er overigens van overtuigd dat zijn ‘vertaling’ zeer getrouw was.

---

¹⁰ ‘Verlichting’ is ‘Licht worden’!
Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

(2) door het inbrengen van typisch *Shinranse* elementen in de liturgie, die tot dan toe eigenlijk zeer getrouw was gebleven aan de Tendai-achtige richtlijnen van Shantao en Honen. In zijn streven naar eigenheid en differentiatie beklemtoonde Rennyō, zoals Shinran het reeds gedaan had, het zingen van de drie Wasan-verzamelingen, maar tevens door Shinrans Shoshinge op te nemen als vast onderdeel van de dagelijkse erediensden. De nadruk op de persoon van Shinran manifesteert zich door de stijgende functie die Rennyō in zijn tempelarchitectuur toewijst aan de ‘Hal van de Stichter’ (*Goei-dō*).

(3) door de nogal kritische houding die Rennyō aanneemt ten opzichte van de andere Shinshu-denominaties (in het bijzonder, maar zonder expliciet de benamingen te vermelden: Takada en Bukkoji), aan wie hij halfslachtigheid inzake de leer en te ver gaande toegevingen aan de volksdevotie verwijt; maar zijn kritiek richt zich ook op zijn directe Honganji-voorgangers: hij ziet a.h.w. een charismatisch vacuüm tussen Kakunyō en Zonnyō. Hij voelt zich geroepen om dit vacuüm te verhelpen.

Rennyō legt een bijzondere nadruk op de geschreven traditie. Merkwaardig is hierbij dat hij vooral de ‘gemakkelijke’ teksten van Shinran en de post-Shinranse literatuur beklemtoont. Vandaar, vanaf zijn jeugd, zijn inzet om de schrifturen te vermenigvuldigen en te verspreiden door zijn handschriften samen met hangrollen te schenken aan de diverse tempels die hij aan de Honganji wenst te binden. Heden nog bestaan er 40 teksten eigenhandig door Rennyō gekopieerd, waarbij we kunnen veronderstellen dat er zeker tienmaal meer verloren zijn gegaan. Dit is een opvallend grote hoeveelheid die erop wijst welk primordiaal belang Rennyō aan deze missioneringsmethode gehecht heeft. Hij zorgde tevens voor houtblokdrukken van de drie Wasan-verzamelingen en ook van Shoshinge: hierdoor kwamen immers de populairste teksten van Shinran binnen het koopbereik van de ‘gewone mens’.

Wat Rennyō’s houding ten opzichte van de persoon Shinran kenmerkt is een *bijna-verafgoding* van de Stichter. Hij volgt hierin Kakunyō’s verheerlijking (Rogers: “*apotheosization*” van Shinran als stichter van een gloednieuwe sektarische stroming. De term ‘Jodo-Shinshu’ heeft hier niet meer - zoals bij Honen en Shinran zelf - de betekenis van

“Ware Eigenheid van het Reine Land”¹¹ waarbij *shū* de betekenis heeft van ‘hoofdzaak, wezenlijke, oorsprong’ (J. mune), maar wordt door Rennyō gelezen als ‘school, sektarische vorming’: *De Ware School van het Reine Land*, vertaling die ook nu nog gangbaar is. Ook hierin uit zich de institutionele oriëntatie van Rennyō.

Vaak wordt ook gezegd dat Rennyō aan de Nembutsu een andere draagwijdte gegeven heeft: duidelijk meer een ‘dankbaarheid’ dan een ‘verzoek’. Deze bewering is in zoverre foutief, dat ook Shinran duidelijk de nadruk gelegd heeft op het dankbaarheidskarakter van de Nembutsu en niet op enige aan de verwoording eigen mantrische doeltreffendheid. Wél geeft Rennyō aan ‘dankbaarheid’ een andere connotatie, zij het ook ten gevolge van het verschil in sociale context: waar Shinran zijn dankbaarheid hoofdzakelijk, praktisch uitsluitend richt op Amida’s Grote Mededogen, zal Rennyō Shinran-zelf daarbij betrekken als manifestatie van Amida Boeddha; daarom gaat zijn uiting van dankbaarheid naar de twee-eenheid Amida-Shinran, maar ook de Honganji als institutie wordt hierbij betrokken. In de 16de eeuw zal deze tendens zich nog verder doen gevoelen en wordt ook Rennyō zelf met Amida geïdentificeerd!

Waar Shinran zich onduidelijk en zelfs afkeurend¹² uitlaat over de doctrine van de Voortijdelijke Verlichting (*hongaku*), namelijk dat alle wezens feitelijk vanaf ‘het begin van de beginloze tijd’ verlicht zouden zijn, zoals in sommige Tendai-scholen beweerd werd, neemt Rennyō, waarschijnlijk via de invloed van Anjin-ketsu jō-shō, deze stelling op in de Jodo-Shinshu-traditie. Shinran stelt dat de Verlichting - als Amida’s aanwezigheid in elk wezen: de niet-tweeheid! - weliswaar potentieel aanwezig is, maar dat er geen reële, d.i. objectieve ‘éénheid’ van wezen-en-Verlichting¹³ is. Het is enkel bij de Geboorte in het Reine Land dat het ‘wezen’ in de Boeddha-kracht opgaat en aldus ‘Verlichting’ in de zin van Groot Mededogen wordt.

---

¹¹ Zie de vertaling van SBTS als *The True Essence of the Pure Land Way*.

¹² Hij ziet in deze doctrine zoals ze in zijn tijd geformuleerd werd, a.h.w. een aansporing tot quiëtisme en laksheid.

¹³ Shinran poogt immers elke dualiteit éénheid/tweeheid en zelfs tweeheid/niet-tweeheid te overstijgen. Voor hem is het 4de logische tetralemma inderdaad ook toepasselijk op de dualiteit ‘dualiteit/niet-dualiteit’. Hier berust een aanzienlijk deel van Shinrans mystieke denken.

Ekō jaargang 38 nr 5 (of Ekō nr 148)

Wat het *samsarische* aspect hiervan betreft meent Shinran dat eerst via een heilzame karmische evolutie (de 19de en 20ste Geloften inbegrepen!) het verlichtingselement als *bodhicitta* beschikbaar gesteld wordt om dan door Amida's Licht 'aangeslagen' te worden (dit is 'shinjin') en zo tot realiteit gebracht te worden (dit is 'ōsō-ekō) in 'ōjō': de Geboorte die een niet-geboorte is.

Voor Rennyō echter is deze Voortijdelijke Verlichting reeds een verworvenheid die enkel nog door 'anjin' gemanifesteerd dient te worden.

Vanaf zijn Yoshizaki-periode wordt Rennyō voortdurend geconfronteerd met de vraag welke de juiste verhouding kan zijn tussen enerzijds een religieuze macht (voor hem: de Honganji) en de wereldlijke overheden: het centrale shogunaat en de lokale machthebbers, die zelf vaak in een gewapende strijd met het steeds zwakker wordende shogunaat gewikkeld zijn. De crisis-vraag gaat voortdurend over welke macht in welke situatie de suprematie dient te hebben en waar de begrenzingen van machtsuitoefening gesitueerd zijn. Praktisch gesteld: in welke relatie staan de Honganji-tempels tegenover de plaatselijke overheden en de bedreiging in conflicten betrokken te worden? Hoe is het mogelijk en haalbaar in het ingewikkelde staatsbestel tot een zeker evenwicht te komen?

Deze crisis leidt onvermijdelijk naar compromissen waarvan Rennyō zelf wel de betrekkelijkheid inzag, maar waarvan hij de onvermijdelijkheid assumeerde. Deze houding wordt hem tegenwoordig (vooral vanuit de neo-marxistische hoek) soms verweten, maar de meeste Japanse historici zijn het erover eens dat Rennyō in feite geen andere uitweg had wilde hij zijn levensdroom waar maken. Het is nu eenmaal zo dat dit omzichtig schipperen tussen de uitersten van spirituele vrijheid en de verplichte gehoorzaamheid aan de gevestigde machten inderdaad de Honganji heeft groot, rijk en invloedrijk gemaakt (de Honganji-tempel werd in 1521 een *monzeki*, een keizerlijk geprivilegieerde tempel). Maar diezelfde machtspositie heeft hem tevens kwetsbaarder gemaakt voor externe afgunst en interne kritiek, om van het risico van doctrinale immobiliteit of zelfs fossilisering niet te gewagen.

Daarbij heeft zich meteen ook het probleem gesteld van de verhouding tot de andere boeddhistische scholen en gemeenschappen. Ook hier vraagt Rennyo van zijn volgelingen een bijzondere voorzichtigheid: niet spreken, niet antwoorden, niet uitdagen, geen aanleiding tot controverse of conflict geven. Deze houding werd reeds door Zonkaku aangeprezen.

Bij Zonkaku vinden we eveneens de neiging ook de volksattitude in verband met de lokale kami's in een doctrinaal compromis op te nemen. In zijn *Shojin Hongai-shū* verdedigt Zonkaku de mening, voordien reeds uitgesproken door Tendai- en Shingon-meesters (in de *Ryōbu-shintō*), dat de kami's in feite niets anders zijn dan 'voorlopige' manifestaties (*honji-suijaku*) van de primordiale boeddha's en bodhisattva's¹⁴. Rennyo spreekt zich hierover niet duidelijk uit, maar vraagt aan de Honganji-volgelingen dat ze zich zouden onthouden van alle openlijke kritiek op de kami's of de jinja's (schrijnen), evenals op de godheden, boeddha's en bodhisattva's van andere tradities. Ook hier is het vermijden van conflicten blijkbaar het doorslaggevend argument geweest.

Geheel in tegenstrijdigheid met Shinrans nadruk op het onvoorwaardelijke 'vertrouwen' en de afwijzing van elke 'berekening' (*hakarai*), meent Rennyo dat het noodzakelijk is dwingende gedragsregels (*okite*) in te voeren. Veel van zijn brieven zijn expliciet of impliciet hierop gericht. Deze 'okite' worden gegeven in een zo goed als juridische vorm (II, 3 & 6, III, 10, IV, 8...), maar hebben, naast aanwijzingen voor maatschappelijk gedrag, vaak ook betrekking op de leerinhoud (b.v. IV, 7). Deze leerinhoud vindt zijn weerklank in *Ryōgemon*, een 'credo' waarschijnlijk in de 16de eeuw samengesteld uit diverse uitspraken van Rennyo, maar toch traditioneel aan Rennyo zelf toegeschreven. Het doctrinale probleem dat 'okite' oproept, is vooral dat we te doen hebben met regels voor 'goed gedrag'. Dit vooronderstelt een ethisch, moraliserend perspectief dat Shinran met klem verworpen heeft: "*Zelfs de goede mens wordt geboren [in het Reine Land], zonder enige twijfel dan ook de slechte mens ('akunin')*" (*Tannishō III*). Of: "*Onder de uitspraken van de Shonin was er ook: Ik weet van die twee, goed en kwaad, niets af. De reden*

---

¹⁴ Een zelfde houding treft men heden te dage aan waar Jezus Christus als een bodhisattva wordt geduid.

hiervoor is: moest ik weten wat goed is, in de mate dat de Tathagata dat ten gronde weet, dan zou ik pas weten wat ‘goed’ betekent...”
(Tannishō, postscriptum).

De houding tegenover de lokale overheden mondt uit in gehoorzaamheid aan de wetten van de staat. Dit is *ōbō*: de dharma tegenover de vorst. Dit brengt Rennyo tot een (zeker voor ons) moeilijke dualiteit: enerzijds het fundamenteel religieuze ‘shinjin’, anderzijds het wereldlijke ‘ōbō’. In de term ‘anjin’ ligt voor Rennyo waarschijnlijk de oplossing van deze dualiteit.

Rennyo Shonin en zijn brieven (Gobunshō)¹⁵

1415	geboren als oudste zoon van Zonnyo, 7de Hoofdabt van Hongwanji; zijn moeder was dienstmeisje in Hongwanji
1421	(6 j.) gescheiden van zijn moeder, zag haar nooit meer weer
1424	Zonnyo helpt zijn vader Gyōnyo, de 6de Hoofdabt, o.a. bij het kopiëren van teksten, waaronder Anjin-ketsu jō-shō en de werken van Kakunyō.
1430	(15 j.) geordineerd in Shoren-in [Tendai; tot 1432 hadden alle ordeningen daar plaats]. bestudeert o.a. Anjin ketsu jōshō (<i>Over de Verwezenlijking van het Vredesgemoed</i>) Tot dan hingen de afbeeldingen van Shinran en Amida Boeddha in dezelfde tempel. Zonnyo zorgt voor 2 aparte tempels: Amidado en Goeido
1442	(27 j.) geboorte van Rennyo’s eerste zoon Junnyo, bij zijn eerste vrouw Nyoryō.
1447	kopieert Anjin-ketsu jō-shō, Rokuyōshō en Mattoshō.
1448	onderneemt reizen om de leer te verbreiden, o.a. samen met zijn vader naar Hokuriku, en later op zijn eentje, ook naar andere regio’s ten noorden en ten westen van Kyoto.

---

¹⁵ Bronnen: Minor L. Rogers & Ann T. Rogers, *Rennyo, The Second Founder of Shin Buddhism*, Berkeley, 1991.

en teksten tijdens tokudo-opleiding in Hongwanji International Center, 11/06-18/08/2008 – vertaling: Antwerpen, 25/01/2009.

- 1455 (30 j.) dood van zijn eerste vrouw (4 jongens en 3 meisjes); hertrouwt met haar zuster, Renyu
- 1457 (32 j.) zijn vader Zonnyo (1396-1457) sterft op 62-jarige leeftijd; hij volgt hem op als **8ste Hoofdabt** van Hongwanji; creëert eigen Hongwanji-ordineringen
 “Beter dan een houten standbeeld van Amida Boeddha, is een geschilderd portret, nog beter is de Naam in 6 tekens: Namō Amida Butsu, 南無阿弥陀佛”
- 1461 herdenking 200ste Verjaardag Shinran: 7 dagen diensten, met 26 monniken; Bukkōji was belangrijkste traditie; Nembutsu-volgelingen konden daar toetreden tot Shinrans leer
 hongersnood in het hele land, twee derden sterft, in Kyoto overlijden 80 000 inwoners
 schrijft namens Dosai Kanamori, in Ohmi (nu Shiga provincie), de eerste brief van de latere verzameling Gobunshō
- 1462 bouwt de tempel Kenshō-ji in Otsu en plaatst hem onder de bescherming van de machtige Tendai-tempel Miidera, een mededinger van Enryakuji. Shinrans beeld vindt hier een voorlopig veilig onderdak.
- 1465 monniken van de berg Hiei verbranden Hongwanji (nabij Shoren-in gelegen) in januari en in maart
- 1467 in Kyoto woeden de Tienjarige Ohnin-burgeroorlogen. Shinrans beeld wordt voortdurend verplaatst naar veiligere plaatsen
 opstanden van het gewone volk nemen toe; zij verkiezen hun vertegenwoordigers in Kaga (nu Ishikawa) democratisch
- 1471 begint de bouw van een nieuwe Honganji te Yoshizaki in de provincie Echizen (nu Fukui provincie).
 Naast een Amida-hal, richt hij een Goei-dō (Hal van de Stichter) op waarin hij Shinrans beeld kan plaatsen. Toch aarzelt hij aan de nieuwe vestiging de eretitel Hongwanji te geven. Hier stromen veel nieuwe aanhangers toe en de tempel kent een snelle groei, maar wordt juist daardoor in

politieke machtstroebelen betrokken. Rennyō poogt een strikte neutraliteit te handhaven, wat hem niet altijd gelukt.

Rennyō spoort leken aan dharma-activiteiten te organiseren, met volgend accent: shinjin is de ware oorzaak van Geboorte in het Reine Land, en het reciteren van de Nembutsu is het antwoord op de welwillendheid van Amida Boeddha

Kengyoki-ni, de tweede dochter van Rennyō, overlijdt op 25-jarige leeftijd. Dit feit doet Rennyō schrijven over de Geboorte voor vrouwen in het Reine Land

Rennyō wijzigt de liturgie van Rokuji Raisan naar Shōshinge met Wasan

- 1471- Rennyō schrijft 18 Gobunsho-brieven tijdens deze periode:
1473 In zijn briefwisseling heeft hij het vooral tegen doctrinale afwijkingen van de Leer: het zonder overtuiging reciteren van de Nembutsu (*mushin shōmyō*, in 8 brieven), de praktijk van het toevlucht nemen in een priester i.p.v. in Amida (*chishiki kimyō*, in 2 brieven), de geheime leer dat huldiging overbodig is (*fuhei hiji*, 1 brief), de leer dat er één zegening is (*ichiyaku bōmon*, 1 brief), de geheime leer dat de Geboorte 10 kalpa's geleden gevestigd werd (*jikkō hiji*, 3 brieven), en de praktijk aan een priester schenkingen te doen als een verdienstelijke handeling (*semotsu danomi*, 5 brieven).
- 1471- op 4 jaar tijd creëerde Hongwanji een echte stad rond de
1475 tempel in Yoshizaki
- 1474 In maart wordt Yoshizaki door een brand vernield. In november ontstaat een nieuwe Ikkō-opstand in de provincie Kaga, vlak bij Yoshizaki.
- 1475 Om niet persoonlijk bij deze opstand betrokken te geraken, besluit Rennyō Yoshizaki te verlaten: via Wakasa (nu Fukui) en Tanba (nu Hyogo) bereikt Hongwanji Kawachi (nu Osaka).

Rennyō schrijft het hoofdstuk over de Witte Asse, onder invloed van de “Ceremonie over de Vergankelijkheid” van Keizer emeritus Gotoba.

Gotoba had het besluit “Jogen-no Honan” uitgevaardigd,

- waardoor Honen en Shinran uit Kyoto verbannen werden, en vele volgelingen van Honen geëxecuteerd werden. 10 jaar daarna werd hij zelf verbannen naar het eiland Oki, en werd – tot zijn dood op 60-jarige leeftijd – een trouw Nembutsu volgeling.
- 1478 begint aan de bouw van een nieuwe Honganji te Yamashina, ten zuidoosten van Kyoto.
- 1480 Shinrans beeld wordt in Yamashina ondergebracht. Deze periode is het begin van een goede verstandhouding met de openbare machten, zowel met het shogunaat als met het keizerlijk hof.
- 1482 Een beeld van Amida wordt plechtig in de Amida-dō geïnstalleerd. Hiermee wordt de tempel te Yamashina als volledig afgewerkt beschouwd.
- 1488 Een nieuwe Ikkō-opstand breekt uit. Het handhaven van neutraliteit is weer moeilijk geworden en Rennyo besluit strenge gedragsregels (okite¹⁶) uit te vaardigen waarin de verhouding tot de openbare machten vervat is.
- 1489 Op 75-jarige leeftijd laat Rennyo het uitoefenen van zijn ambt over aan zijn 5de zoon Jitsunyo, maar blijft reizen om te prediken en kopieert nogmaals KGSS.
- 1496 Rennyo besluit Hongwanji over te brengen naar Ishiyama ten noorden van Osaka, een berg hem geschonken door een adellijke familie, waar hij meent dat de tempel door zijn bijzondere situatie beveiligd zal zijn.
- 1498 Shinrans beeld wordt in Ishiyama geïnstalleerd.
- 1499 (84 j.) Ishiyama wordt officieel Hongwanji, maar Rennyo zelf blijft in Yamashina. Op 9 maart sluit hij met zijn vijf overlevende zonen een overeenkomst over de opvolging. Op 25 maart, op het middaguur, ontslaapt hij rustig. Zijn asse wordt in Yamashina bijgezet.

---

¹⁶ Zie volgende bladzijde.

11 voorschriften (okite)	
1	Veracht de kami niet, noch belaster ze, kleiner de Boeddha's noch de Bodhisattva's.
2	Belaster andere leringen en religies niet.
3	Bekritiseer andere religies niet door je gedrag.
4	Wat de dharma betreft: neem geen toevlucht tot superstitie of taboe, maar respecteer andere religies en het openbaar doel.
5	Loop niet hoog op met de Boeddha-Dharma in je eigen geïnterpreteerde gedachten en woorden, als je de traditie van onze school niet correct verstaat.
6	Nembutsu-volgelingen zouden de leiders van hun land moeten respecteren, en hun lokale en militaire oversten.
7	Vanuit je dwaze bestaan, tracht volgelingen van andere religies niet je mening op te dringen, noch je eigen religie te prijzen.
8	Als shinjin je nog niet heeft omvat, prijs dan de Leer niet door de woorden van anderen na te bootsen.
9	Eet vis noch gevogelte tijdens vergaderingen of Dharma-diensten.
10	Drink niet zoveel dat je je bewustzijn verliest tijdens Nembutsu-bijeenkomsten.
11	Speel geen kansspelen onder Nembutsu-volgelingen.

*“Aldus, vanaf het allereerste moment zijn Rennyō's Brieven geschreven met het oog op de overdracht van Shinrans leer over shinjin, waarbij wij ons toevertrouwen – zonder enige twijfel – aan het Mededogen van de Oorspronkelijke Geloofte van de Tathagata. Daarnaast leren de Brieven ons dat de praktijk van het zeggen van de Naam – deze Naam blijven we gedurende ons hele leven reciteren – een antwoord is van dankbaarheid om de welwillendheid van de redding door Amida Boeddha. De 210 Brieven van Rennyō zijn, van de eerste tot de laatste, consistent in hun voorstelling dat de essentiële lering van deze traditie is: **‘shinjin is de oorzaak van geboorte’ en ‘het zeggen van de Naam is een antwoord als dankbaarheid.’**”¹⁷*

Rev. Ōchō-in (Shitoku) A. Peel, 1999 - (wordt vervolgd)

¹⁷ - bron: Jitsuen Kakehashi, *Bearer of the Light - The Life and Thought of Rennyō*, Pure Land Publications, 1999, Los Angeles.

Nieuws uit de sangha

◁▷ Van harte bedankt voor jullie energie, tips en deelname aan onze **sangha-activiteiten** jaargang 2015. Meer dan 200 cursisten namen deel aan onze cursussen. Ook ontvingen we meer dan 400 bezoekers op 55 andere momenten (zoals onze Open Deur), en was onze sangha present op 25 activiteiten buiten onze tempel. Al is onze groep relatief klein, hij is erg actief en goed genetwerkt... We streven ernaar hem open en toegankelijk te houden. Ervaar het zelf!

◁▷ De nieuwe website shin.one - *One in Nembutsu* bevat informatie over initiatieven die we gezamenlijk met onze Europese Shin-collega's opzetten:

ESC18 - 18de European Shin Buddhist Conference (2016)

- thema: *The Meaning of Nembutsu - in my daily life*
- data: van dinsdag 23 tot en met vrijdag 26/08/2016
- plaats: Berchem, in de driehoek tempel - Syntra - Tulip Inn.

Vieringen bij de opvolging van de Monshu (2017)

- thema: *Commemoration of Accession*
- data: van maandag 25/04 tot en met maandag 02/05/2017
- plaats: Kyoto (Japan)

Op 6 juni 2014 werd de religieuze verantwoordelijkheid van de Jōdo-Shinshū school, gesticht door Shinran Shonin (1173-1263) overgedragen van de 24ste hoofdabt Sokunyo Monshu aan de 25ste hoofdabt, Sennyō Monshu.

◁▷ *New faces on the block?* Yep, ook onze eigen website begint stilaan vorm en inhoud te krijgen. Niet alleen het basislettertype van beide sites is hetzelfde, maar ze zullen straks (eindelijk!) ook op je gsm leesbaar zijn.

In de loop van de volgende maanden ontwikkelen we alvast de allereerste rubrieken. Voorlopig is hij nog niet bereikbaar, maar daar gaat snel verandering in komen. Tip: jiko.be ☺

◁◊ Ontvang jij al onze maandelijkse **nieuwsbrief** via [MailChimp](#), zodat je (zoals ongeveer 200 andere abonnees) in detail op de hoogte kan blijven van onze activiteiten?

Rooster der bijeenkomsten – winter 2015-1016

Iedere dinsdag van de week komen we samen in de tempel:

20.00 u.: iedereen is welkom voor het **dharmagesprek**

19.30 u.: indien je interesse hebt, kan je ook deelnemen aan de **ceremonie**

Als onderwerp van het **dharmagesprek om 20 uur** voorzien we afwisselend een thema dat past binnen een van de 3 groepen onderwerpen die ook de basis vormen van de driedeling binnen onze bibliotheek: **A** (algemeen boeddhisme), **B** (Jōdo-Shinshū) of **C** (raakpunten)

Hierbij trachten we ook telkens – voor zover het tijdsbestek het toelaat - de leer te *hertalen* naar de realiteit van hier en nu. En we voorzien alvast ook voldoende ruimte voor inbreng van de deelnemers.

Voel je dus welkom!

dharmagesprek iedere dinsdag 20-21.30 u.

---

november 2015	B1 - Jodo-Shinshu na Shinran - Shinboeddhisme <i>Evolutie en belangrijkste kenmerken van onze school</i>
december 2015	C6 - Samen sta je sterker <i>Tips om je groep tot een netwerk om te vormen</i>
januari 2016	A2 - 37 aspecten van verlichting <i>Zoveel manieren om vooruitgang te boeken op je pad</i>
februari 2016	B5 - Heb vertrouwen in de boeddha <i>De Naam is Namō Amida Butsu</i> , a.h.v. boek van Shitoku A. Peel

ceremonie

iedere dinsdag 19.30-20 u.

---

	dec	jan	feb	mrt
Sambutsuge	01, 29	26	23	22
Juseige	08	05	02	01, 29
Amidakyo	15	12	09	08
Junirai	22	19	16	15
Shoshinge zondag 10 u.	06, 27		14	20

meditatiesessie

begeleid door

---

iedere maandag	20-22 u.	Tom Hannes (Bodaishin)
iedere woensdag	19.30-21 u.	Rogel Dias (Maha Karuna Ch'an)
iedere 2de donderdag	19.30-21 u.	Sven Vanderbiest (jīkō-ji)

CURSUS

's zaterdags 10-12.30 u.

- za 05/12 10 u. *cursus* A8 - **Loslaten - 1/2**
- za 12/12 10 u. *cursus* A8 - **Loslaten - 2/2**
- za 23/01 10 u. *cursus* A1 - **Introductie boeddhisme - 1/3**
- za 30/01 10 u. *cursus* A1 - **Introductie boeddhisme - 2/3**
- za 06/02 10 u. *cursus* A1 - **Introductie boeddhisme - 3/3**
- za 27/02 10 u. *workshop* **B1 - Betekenis van de nembutsu voor ieder van ons - als voorbereiding van ESC18**

extra activiteiten

- zo 31/01 14 u. Centrum voor Shin-Boeddhisme vzw (oprichting: 15/12/1983) Jaarlijkse Statutaire Algemene Vergadering - werkjaar 39, met o.a. nieuwe bestuursmandaten voor 6 jaar 2016-2021
- di 08/03 16 u. bezoek 41 lln. 6de jaar internaat Abdijschool van Zevenkerken
- za 26/03 10 u. sangha: klusdag

Hou de website in de gaten... of beter nog:
blijf op de hoogte en schrijf je in via: <http://eepurl.com/bbbkGr>

JIKŌJI
慈光寺

Tempel van het Licht van Mededogen
Centrum voor Shin-Boeddhisme vzw

Pretoriastraat 68 - B-2600 Antwerpen (Belgium)
tel. +32 (0)475 62 78 36
www.jikoji.com ✉ info@jikoji.com

Verantwoordelijk uitgever
Rev. Daijō Fons Martens

*Overname toegelaten mits bronvermelding en
bewijsexemplaar*

*De Global Climate March op 29/11/2015 naar Parijs kon niet doorgaan.
Duizenden geëngageerde wereldburgers hebben hun schoenen laten
droppen. Ook de paus en de secretaris-generaal van de VN. foto: [Avaaz](#)*

Werken mee aan dit nummer

George Burggraaff, Marc Horemans, S. K. Kubose,
Kevin Mathews, Cobi Mignolet, Jörg Pyl, Roeland
Schweitzer, Sven Vanderbiest, Rob Van Gelder, Alena
Wenes

Drukkerij Copymatic - 2600 Berchem